

Kijk op exoten

nummer 18, januari 2017

Met exoten worden uitheemse soorten aangeduid die Nederland niet op eigen kracht kunnen bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) hier in de natuur terecht zijn gekomen of dat in de nabije toekomst dreigen te doen. Soorten die Nederland op eigen kracht bereiken vanuit hun natuurlijke verspreidingsgebied, bijvoorbeeld door klimaatverandering, zijn geen exoten. Exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen; slechts een beperkt aantal vertoont invasief gedrag door een explosieve ontwikkeling na vestiging. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid of veiligheid.

Voorwoord

Een nieuw jaar is van start, een jaar waarin wij u weer zullen informeren over exoten; welke nieuwe uitheemse soorten Nederland in 2017 zullen bereiken door menselijk handelen en welke ontwikkelingen zijn te melden over populaties invasieve exoten die zich inmiddels in Nederland hebben gevestigd. In dit nummer weer een ruim aanbod van soorten.

We benadrukken nogmaals het belang om waarnemingen van exoten te blijven melden, zodat er in onderzoek, beleid en beheer rekening mee gehouden kan worden. Gebruik hiervoor zoveel mogelijk de invoerportals Waarneming.nl, Telmee.nl en MijnVismaat.nl. De portals van Waarneming.nl en Telmee.nl werken nauw samen en zorgen ervoor dat uw waarnemingen terecht komen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

Jeroen van Delft & Kris Joosten (RAVON)

Inhoud

Inktviszwam en traliestinkzwam	2	Wasbeer, wasbeerhond en Amerikaanse nerts	10
Monniksparkiet	4	Pontische rododendron en -azalea	11
Chinese wolhandkrab	6	Aziatische modderkruiper	14
Geraniumblauwtje	8	Namen in beweging	15
Geactualiseerde herkenningkaarten	8	Japanse kruiskwal	16
Exotische ziektes bij amfibieën	9		

De Chinese wolhandkrab in Nederland: een ironische geschiedenis

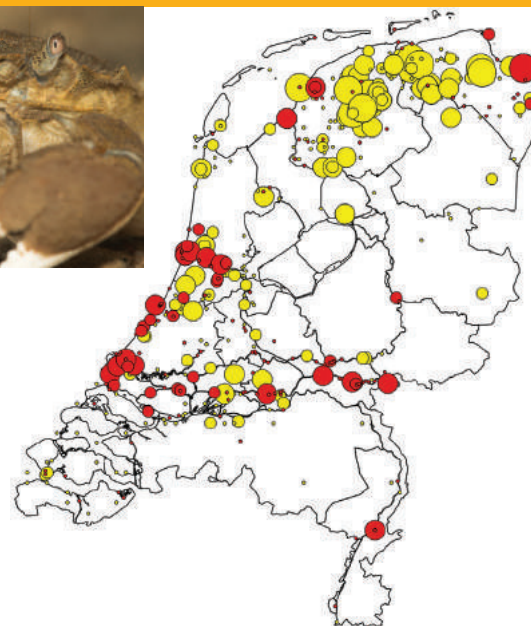
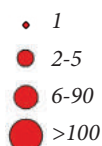
Bram Koese, EIS Kenniscentrum Insecten

De wolhandkrab (*Eriocheir sinensis*), een forse krab uit Oost-Azië, kent een lange historie in Nederland. Na vestiging in Europa (Duitsland, 1912), vrijwel zeker door transport met ballastwater, wordt in 1931 de eerste melding uit Nederland gedaan. Een onderzoek wordt opgetuigd en nog datzelfde jaar blijkt de soort al in vrijwel alle grote rivieren en estuaria voor te komen. De wolhandkrab is een 'valsspeler'. De soort leeft weliswaar voornamelijk in zoet water maar verkiest de zee voor de voortplanting, waarvandaan het jonge kroost in grote aantallen de zoete wateren kan bestormen. De Nederlandse binnenvisserij, verstrikt in de crisisjaren van de jaren 1930 in een tijd dat kunststofluiken nog niet op de markt zijn, is totaal niet voorbereid op de nieuwkomer.

Invasie

De vangsten, het leed en schade in de beginjaren van de invasie zijn uitvoerig gedocumenteerd in "Onze Zoetwatervisserij", het tijdschrift van de "Hoofdafdeling Zoetwatervisscherij der Nederlandsche Heidemaatschappij" (de voorloper van de huidige Combinatie van Beroepsvissers). Een visser uit Grou schrijft "(...) dat die vermeerdering zo erg zou worden als nu blijkt, had niemand kunnen denken". Een collega uit Bergum, eveneens in Friesland: "3600 krabben zaten in 46 fuiken. Ik heb mijn fuiken daar weggehaald. Wat bleek? Ze hebben zo veel te lijden gehad, dat van tweejarige fuiken de kubben er uit zien als waren ze nooit getaand. En geen aal gevangen, maar genoeg mazen stuk" om te besluiten met: "Hoe komt het dezen winter met de visschers. Zij zijn allen arme mensen (...). De visscher moet steun hebben deze winter of hij gaat er aan." (1931).

De invasie bereikt in 1934 een climax. In oktober van dat jaar worden in het Reitdiep tussen Electra en de sluis bij Zoutkamp (nabij de toenmalige Lauwerszee), naar schatting 62.500 wolhandkrabben gevangen ("125 zakken vol"). Er wordt door de regering een commissie ingesteld ter bestrijding van de wolhandkrab, maar de invasie is dan al over het hoogtepunt heen. De commissie wordt in 1939 opgeheven, na de conclusie getrokken te hebben dat bestrijding onmogelijk is. Later volgen nog meer plaagjaren (o.a. 1942, 1949, 1953, 1971, 1985) maar de materiële schade van 1934 wordt niet meer geëvenaard.

Chinese wolhandkrab. (Foto: Jelger Herder) Verspreiding op basis van literatuur, collectie Naturalis en gevalideerde waarnemingen. Geel = vóór 1950. Rood = vanaf 1950.

(Bron: EIS Kenniscentrum Insecten en andere ongewervelden)

Naamgeving

Er laat discussie op welke naam de nieuwkomer moet krijgen. Biologen dringen er op aan om tenminste het woord "krab" te gebruiken, maar de redactie van "Onze Zoetwatervisscherij" neemt het op voor de vissers: "of het nu al dan niet goed is de woorden krab en kreeft door elkander te haspelen (wij hebben ons steeds aan kreeft gehouden) zullen wij nu maar onbesproken laten, evenals de kwestie of de Chinese kreeft mettertijd hier te lande werkelijk een gewild consumptie-artikel zal worden. Het belang der vissers eist evenwel dat het dier straks onder een goed klinkende naam zal kunnen worden aangeboden om de kansen voor een gunstig onthaal zo goed mogelijk te doen zijn. Derhalve zullen belanghebbenden wijs doen vast te houden aan de naam "Chineesche kreeft" (1931).

Wolhandkrab en commercie

Ondanks goedbedoelde pogingen om de wolhandkrab als "Chineesche kreeft" aan te prijzen voor de Nederlandse markt, is de soort hier nooit een succes geworden. Wolhandkrabben worden vooral gewaardeerd in het gebied van herkomst, de kustwateren van Noord-China en Korea en dan met name het gebied rond de Yangtze. Twee ontwikkelingen hebben de Nederlandse vissers in de loop der decennia in de kaart gespeeld: de toename van de Chinese gemeenschap in Nederland (en elders in Europa) en de ontwikkeling van de Yangtze als 'riool van de wereld'. Er is een binnenlandse markt ontstaan en dankzij

de 'schone' Nederlandse wateren zijn wolhandkrabben een gewild exportproduct geworden: ze gaan voor €10,- tot zelfs €40,- per kilo (voor grote exemplaren) over de toonbank. Ironie van de bovenste plank: rond Chinese feestdagen vertrekt vliegtuig na vliegtuig met levende wolhandkrabben vanuit Nederland naar het land van herkomst.

Echter, de vangst op wolhandkrabben kan ook in Nederland niet meer ongelimiteerd plaats vinden. Ook hier ligt een erfenis van ernstige dioxine- en PCB-vervuiling in de waterbodem verstoep, die juist door bodembewonende soorten als kreeften en krabben pijnlijk opgerakeld kan worden. Door te hoge dioxinegehalten zijn de Biesbosch, de benedenrivieren en het kustwater voor de Haringvlietsluizen sinds 2011 aangewezen als "dioxinewater", waar het verboden is om wolhandkrab te vangen. Ook het aalverbod (de maatregelen die genomen zijn om de paling in Nederland te beschermen) pakten aanvankelijk ook negatief uit voor wolhandkrab vissers. Het heeft zowel de vissers als de overheid heel wat hoofdbrekens gekost om daar op een 'passende manier' mee om te gaan.

Terwijl de visserij in de jaren 1930 tot in Den Haag strijd voerde om de overheid tot maatregelen te dwingen tegen wolhandkrabben, worden thans rechtszaken gevoerd om visserij op wolhandkrab af te dwingen!

Unielijst

Geen wonder dat er veel weerstand was tegen de exotenverordening, een EU-verordening uit 2014, bedoeld om het bezit en handel van een aantal (potentieel) schadelijke exoten in te perken. De commerciële waarde van de wolhandkrab was voor Nederland zelfs een belangrijke reden om tegen de verordening te stemmen, maar aangezien een meerderheid van de lidstaten voor was, was Nederland genoodzaakt om zich hier aan te committeren. Bij wijze van 'onthefing' heeft Nederland een beheerplan opgesteld om de visserij en de handel op wolhandkrab toch doorgang te kunnen laten vinden. Behalve dat de regelgeving rond bezit en handel iets is aangescherpt, is de situatie voor de wolhandkrab in feite weinig veranderd.

Huidige verspreiding

En de wolhandkrab? Die heeft het nog altijd prima naar de zin. De kaart laat de verspreiding zien op basis van gepubliceerde bronnen (literatuur, museumcollecties, gevalideerde waarnemingen). Rivieren en estuaria en andere wateren langs de kust herbergen nog altijd de hoogste dichtheden. Hoe meer barrières vanaf zee, hoe groter de verdunning in het achterland. Het valt op dat er nog grote gaten zitten in de kaart, met name rond het IJsselmeer (waar momenteel de belangrijkste commerciële visserij plaats vindt). Ook het aantal recente gegevens uit Noord-Nederland is opmerkelijk laag. Aanvullingen zijn welkom en kunnen worden doorgegeven (met foto!) via waarneming.nl of telmee.nl.

Verder lezen

Leeuwen, S.P.J. van, P. Stouten, B.W. Zaalmink & L.A.P. Hoogendoorn, 2013. Consumptie van Chinese wolhandkrab in Nederland. RIKILT-rapport 2013.018. RIKILT, Wageningen. <http://edepot.wur.nl/304318>

Soes, D.M., P.W. van Horssen, S. Bouma & M.T. Collembon, 2007. Chinese wolhandkrab. Een literatuurstudie naar ecologie en effecten. Rapportnummer 07-234. Bureau Waardenburg B.V., Culemborg. <http://edepot.wur.nl/117478>

Chinese wolhandkrab. (Foto: Jelger Herder)

Exoten melden

Het is van groot belang waarnemingen van exoten te melden, zodat er in onderzoek, beleid en beheer rekening mee gehouden kan worden. Gebruik hiervoor zoveel mogelijk de invoerportals Waarneming.nl, Telmee.nl en MijnVismaat.nl.

De portals van Waarneming.nl en Telmee.nl werken nauw samen en zorgen ervoor dat uw waarnemingen terecht komen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFD).

Mijn VISmaat

Waarneming.nl

Colofon

Eindredactie

Jeroen van Delft, Stichting RAVON

Lay-out & Vormgeving

Kris Joosten, Stichting RAVON

Nieuwsbrief digitaal ontvangen?

Meld u hiervoor aan via www.ravon.nl/nieuwsbriefexoten

Stichting RAVON

Postbus 1413

6501 BK Nijmegen

024-7410600

kantoor@ravon.nl

De volgende nieuwsbrief Kijk op Exoten zal in april 2017 verschijnen.